

บทวิจารณ์หนังสือ: *The Posthuman* by Rosi Braidotti

ภัทรพล เป็งวัฒน์¹

(วันที่รับ: 18 พ.ย. 2567; วันที่แก้ไขเสร็จ: 13 มิ.ย. 2568; วันที่ตอบรับ: 15 มิ.ย. 2568)

บทนำ

ท่ามกลางสถานการณ์วิกฤตที่เกิดขึ้นทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์สารพิษที่ปนเปื้อนในแม่น้ำกัก ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตทุกชีวิตที่อาศัยและดำรงชีพจากน้ำกัก ในแง่นี้รวมถึงพืช สัตว์ และสิ่งมีชีวิตอินทรีย์อื่น ๆ ปรากฏการณ์การเข้ามาทำลายบทบาทของมนุษย์ในอุตสาหกรรมแรงงานทั่วโลกโดยปัญญาประดิษฐ์ที่ถูกพัฒนาจนผู้นำทางเทคโนโลยีลงความเห็นว่าควรชะงักการพัฒนาปัญญาประดิษฐ์ไปก่อนด้วยความกลัวว่าจะเกิดความสำนึกที่ตดเทียมมนุษย์ รวมถึงภาวะสงครามและสถานการณ์ที่มีแนวโน้มนำไปสู่การเกิดสงครามที่เกิดขึ้นเกือบทุกมุมโลก รัสเซีย-ยูเครน อิสราเอล-ปาเลสไตน์ ปากีสถาน-อินเดีย หรือแม้กระทั่ง ไทยและกัมพูชา ตัวอย่างของวิกฤตการณ์เหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นมาจากการมองเห็นแบบแยกขาดระหว่างความเป็นฉัน และความเป็นคนอื่น/ผู้อื่น ที่เป็นผลผลิตจากความคิดแบบทวิภาวะ มุมมองเช่นนี้ส่งผลทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างเห็นได้ชัด ทางออกหนึ่งที่จะแก้ไขมุมมองหรือปรับเปลี่ยนการรับรู้แบบทวิภาวะได้ คือ การมุ่งเข้าไปทำความเข้าใจภาวะความหลากหลายที่ถูกเสนอไว้ภายใต้กรอบคิดแบบหลังมนุษย์นิยม ดังนั้นคงไม่เข้าไปที่จะเอื้อมหยิบหนังสือวิชาการชิ้นสำคัญอย่าง *The Posthuman* โดยโรซี ไบรด์อตติ (Rosi Braidotti) มาปริทัศน์และวิจารณ์ในเชิงวิชาการ หนังสือเล่มนี้เป็นงานชิ้นโดดเด่นเล่มหนึ่งที่แสดงให้เห็นภาพรวมของแนวคิดหลังมนุษย์นิยม ในบทวิจารณ์ชิ้นนี้ ผู้เขียนใช้หนังสือฉบับตีพิมพ์ครั้งที่ 1 ปี ค.ศ. 2013 สำนักพิมพ์ Polity Press จำนวนหน้าทั้งสิ้น 229 หน้า

---

¹ นักศึกษาระดับปริญญาเอก สาขาวิชาปรัชญา ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเดลี สาธารณรัฐอินเดีย

ผู้เขียนหลัก, E-mail: pattarapol.pengwat@gmail.com

เนื้อหา

บทที่ 1 ไบรอตติใช้กระบวนการสืบวงศาวิทยาในการค้นหาต้นกำเนิดของแนวคิดมนุษย (Idea of Human) เมื่อค้นคว้าผ่านการสืบวงศาวิทยาไปในประวัติศาสตร์ เธอพบว่าต้นกำเนิดของแนวคิดมนุษยมีที่มาจากแนวคิดมนุษยเพศชาย (Idea of Man) แนวคิดดังกล่าวนี้มีจุดกำเนิดมาจากแนวคิดปรัชญา ‘Man is the measure of all things’ ที่ถูกเสนอไว้โดยโพรธาโกรัส (Protagoras) นักปรัชญากรีก ต่อมาในสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา แนวคิดมนุษยเพศชายถูกส่งต่อและปรากฏในผลงานศิลปะชิ้นสำคัญชื่อ Vitruvian Man ของ เลโอนาร์โด ดา วินชี (Leonardo da Vinci) ไบรอตติชี้ว่าภาพวาด Vitruvian Man นี้ เป็นภาพวาดที่แฝงเร้นแนวคิดมนุษยอันประกอบสร้างขึ้นจากอคติอยู่เบื้องหลัง ภาพวาดชิ้นดังกล่าวมีรหัสยะสื่อถึงนิยามของการเป็นมนุษยที่สมบูรณ์แบบ กล่าวคือ ภาพวาดแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ คือ มนุษย์เพศชาย ร่างกายแข็งแรง มีอำนาจ และมีศีลธรรมสูงส่ง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาพวาดได้นำเสนอแนวคิดมนุษยนิยม (Humanism) ทั้งในแง่หลักฐานเชิงมโนทัศน์และหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ประกอบกันขึ้นจากมุมมองทางญาณวิทยาที่เชื่อว่ามนุษยที่สมบูรณ์ คือ 1) มนุษย์เพศชายในภาพอันเป็นตัวแทนจุดสูงสุดของการดำรงอยู่ทั้งในมิติทางชีววิทยาระเบียบอำนาจ และศีลธรรม และ 2) คุณสมบัติของความเป็นมนุษย คือ การอยู่ในฐานะผู้มีความศักดิ์สิทธิ์ในการใช้เหตุผลตามหลักตรรกะและการเข้าถึงเหตุผลเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการเป็นมนุษย แนวคิดมนุษยนิยม (ในลักษณะที่ประกอบกันขึ้นจากอคติ) เช่นนี้ส่งผลต่อญาณวิทยาและภววิทยาของการอธิบายความหมายของความเป็นมนุษยอย่างแพร่หลายในช่วงศตวรรษที่ 18 และ 19 โดยวิธีคิดดังกล่าวปฏิบัติการสร้างความหมายของความเป็นมนุษยทั้งในเชิงวัฒนธรรมและการสร้างความเข้าใจแก่มนุษย์ให้ตระหนักรู้ต่อตนเองในฐานะปัจเจกบุคคล แนวคิดมนุษยนิยม (ในลักษณะที่ประกอบกันขึ้นจากอคติ) นี้ยังเป็นตัวการสำคัญที่ทำงานผลิตความสำนึกแบบยุโรป (European consciousnesses) อันเป็นความสำนึกที่ยึดคุณสมบัติว่าด้วยศักยภาพในการใช้เหตุผลมานิยามความเป็นมนุษย สถาปนาตนเอง (ยุโรป) เป็นศูนย์กลางของการนิยามความหมายของความเป็นมนุษย และ จัดวางตนเองให้เหนือพ้นไปจากสิ่งอื่น/ความเป็นอื่น (others/otherness) (เช่น ผู้คนที่ไม่ได้อาศัยอยู่ในยุโรป, สัตว์, และ พืช เป็นต้น) และ แนวคิดมนุษยนิยมทำงานผ่านสิ่งที่เธอเรียกว่า องค์ประกอบเชิงโครงสร้างของการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมซึ่งหลอมรวมการปฏิบัติการทั้งทางทฤษฎีและการสถาปนาอำนาจผ่านสถาบันทางสังคมและวัฒนธรรม ความสำนึกแบบยุโรปนำไปสู่การก่อรูปของแนวคิดมนุษยนิยมแบบมียุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric Humanism) ต่อมาผลพวงของแนวคิดมนุษยนิยมแบบมียุโรปเป็นศูนย์กลางจุดเชื้อไฟให้เกิดแนวคิดแบบทวินิยมและผลการจัดแบ่งคู่ตรงข้ามระหว่าง ‘self’ และ ‘other’ ภายใต้แนวคิดนี้ self เป็นองค์ประธานที่มีความสำนึก เป็นศูนย์กลางของจักรวาล (ยุโรป) และ ถือครองศักยภาพของการใช้เหตุผลอันเป็นเครื่องมือสำคัญในการตัดสินคุณค่าทางจริยศาสตร์และอำนาจในการควบคุมตนเองในทางกลับกัน other คือ ขั้วตรงข้าม สิ่งอื่น/คนอื่น/ความเป็นอื่น ที่มีคุณสมบัติตรงข้ามกับ self นิยามของ other ถูกประกอบสร้างอคติผ่านการปฏิเสธผ่านการแบ่งประเภท การแบ่งแยกเพศ การแบ่งแยกเชื้อชาติ การทำให้เป็นธรรมชาติ/ยึดยึดความเป็นธรรมชาติ หรือ กล่าวได้ว่า ‘สิ่งอื่น/คนอื่น/ความเป็นอื่น’ คือ ทุกสิ่งทุกอย่างยกเว้นชาวยุโรปผิวขาว นอกจากนี้ไบรอตติได้ชี้ให้เห็นถึงอคติและความอยุติธรรมเหล่านี้ผ่านประโยค

ที่ว่า “We are all humans, but some of us are just more mortal than others.” (Braidotti, 2013, p. 15) และการที่เธอยกมุมมองมนุษยนิยมแบบมียุโรปเป็นศูนย์กลางอันคับแคบนี้ขึ้นมา เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวคิดมนุษยนิยมแบบมียุโรปเป็นศูนย์กลางเมื่อคติดอยู่ติดธรรมบางอย่างในการตัดสินว่าสิ่งมีชีวิตใดสามารถ ‘เป็น’ หรือ ‘ไม่เป็น’ มนุษย์ ในส่วนต่อมา เธอนำเสนอแนวคิดทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์เพื่อให้เห็นถึงพลวัตของการปะทะกันระหว่างแนวคิดต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อแนวคิดมนุษยนิยม เธอเริ่มต้นจากแนวคิดปฏิเสชมมนุษยนิยม (Anti-Humanism) แนวคิดนี้เป็นขบวนการใหม่ในช่วงทศวรรษ 1960 และ 1970 ในบริบททางประวัติศาสตร์เวลานั้นแนวคิดมนุษยนิยมในยุโรปถูกรบกวนจากแนวคิดทางการเมือง 2 แนวคิด คือ แนวคิดฟาสซิสต์ (Fascism) และแนวคิดคอมมิวนิสต์ (Communism) ในช่วงเวลานั้นแนวคิดฟาสซิสต์ได้เข้าไปรบกวนความต่อเนื่องของสำนักคิดต่าง ๆ ในยุโรปภาคพื้นทวีป แม้ว่าแนวคิดฟาสซิสต์จะไม่ได้ได้รับความนิยมเท่าแนวคิดคอมมิวนิสต์ก็ตาม ในฝั่งแนวคิดคอมมิวนิสต์ที่ชูโรงแนวคิดการเป็นปีกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกันของมนุษย์นั้นได้รับการตอบรับในเชิงบวก เนื่องจาก 1) สภาพสังคมและสายธารปรัชญาดั้งเดิมในยุโรปได้รับผลกระทบเชิงลบจากวิธีคิดที่สนับสนุนความรุนแรง (Ruthless) ที่มาจากแนวคิดฟาสซิสต์ และ 2) ผู้คนยอมรับถือเอาแนวคิดคอมมิวนิสต์ว่าเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายชนะในสงครามโลกครั้งที่สอง เช่น ในสหรัฐอเมริกาพบว่าแนวคิดปฏิเสชมมนุษยนิยมเพื่อต่อต้านสงครามเวียดนาม เป็นต้น ในภาพรวมของอุดมการณ์ของแนวคิดปฏิเสชมมนุษยนิยม คือ การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านแนวคิดเหยียดเชื้อชาติ (Racism) แนวคิดจักรวรรดินิยม (Imperialism) และงานวิชาการที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) นักเคลื่อนไหวที่ยึดแนวคิดปฏิเสชมมนุษยนิยมในสมัยนั้นเห็นว่าแนวคิดเหล่านี้เป็นแนวคิดที่ไม่ถูกต้อง ขณะเดียวกันก็เกิดขึ้นของขบวนการซ้ายใหม่ (New Left movement) ซึ่งเป็นแนวคิดปฏิเสชมมนุษยนิยมแบบสุดโต่ง (the radical anti-humanism) ในสหรัฐอเมริกา ขบวนการซ้ายใหม่นี้ไม่ได้ยึดถือทั้งเสรีนิยมและแนวคิดมนุษยนิยมมาร์กซิสต์แบบดั้งเดิม (Old Marxist Humanism) นอกจากนี้ ยังพบการก่อรูปของแนวคิดปฏิเสชมมนุษยนิยมในนักปรัชญาฝรั่งเศสสกุลความคิดแบบ ‘หลังโครงสร้างนิยม’ (Post-Structuralism) อีกด้วย นักปรัชญาหลังโครงสร้างนิยมมีความต้องการที่จะออกแบบคำอธิบายใหม่ที่สมเหตุสมผลและไม่คับแคบให้กับ อัตภาวะ (Subjectivity) เพื่อก้าวให้พ้นออกจากมายาคติของทวินิยม (Dualism) และมนุษยนิยม รวมถึงพังทลายคำจำกัดความและความหมายของความเป็นมนุษย์ตามแนวคิดมนุษยนิยมที่จัดวางมนุษย์ไว้บนจุดสูงสุดของญาณวิทยาและภววิทยา นักปรัชญาหลังโครงสร้างนิยมอาศัยการรื้อถอนแนวคิดมนุษยนิยมผ่านมุมมองที่บูรณาการกันขึ้นจากแนวคิดปฏิเสมฟาสซิสต์ (Anti-Fascist) แนวคิดหลังคอมมิวนิสต์ (Post-Communist) แนวคิดหลังอาณานิคม (Post-colonial) และ แนวคิดหลังมนุษยนิยม (Post-Humanism) นักปรัชญาหลังโครงสร้างนิยมยังให้ความสนใจกับการอธิบายความจริงจากมุมมองแบบสหวิทยาการ รวมถึงเสนอแนวคิดในการกระจายอำนาจและเปิดพื้นที่ให้กับ ‘ความเป็นอื่น’ ที่ถูกลดบทบาทให้อยู่ในสถานะรองตามแนวคิดมนุษยนิยม และได้บุกเบิกวิธีวิทยาว่าด้วยการวิเคราะห์ท้าวาทกรรม (Discourse Analysis) สำหรับใช้เป็นเครื่องมือศึกษาของค้ความรู้ทางญาณวิทยา และอภิปรัชญา ไบรอตตียังเน้นย้ำว่าการทำความเข้าใจกระบวนการก่อรูปของแนวคิดปฏิเสชมมนุษยนิยมอย่างเป็นระบบและไล่เรียงตามลำดับเวลาดังที่เธอแสดงให้เห็น ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการประกอบสร้างเชิงทฤษฎีของอุดมการณ์ทางเลือกใหม่อย่างแนวคิดหลังมนุษยนิยมที่เกิดขึ้นในเวลาต่อมา สิ่งที่แนวคิด

หลังมนุษยนิยมท้าทายต่อแนวคิดมนุษยนิยมคือการวิพากษ์อย่างเย้ยหยันประชดประชันเพื่อเรียกร้องกู้คืนความเท่าเทียมให้กับความเป็นอื่นที่เกิดขึ้นจากแนวคิดมนุษยนิยม นักปรัชญาหลังมนุษยนิยมเรียกร่องมันผ่านปวงปรัชญาหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) อาทิ เช่น แนวคิดเฟมินิสต์ (Feminism) แนวคิดถอดถอนอาณานิคม (Decolonization view) แนวคิดต่อต้านนิวเคลียร์ (Anti-Nuclear View) และ ขบวนการคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม (Pro-Environment Movement) จากนั้นโปรดอตติจัดแบ่งแนวคิดหลังมนุษยนิยมร่วมสมัย (Contemporary Posthumanism) ออกเป็น 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดหลังมนุษยนิยมย้อนกลับ (Reactive Posthumanism) แนวคิดหลังมนุษยนิยมเชิงวิเคราะห์ (Analytic Posthumanism) และแนวคิดหลังมนุษยนิยมเชิงวิพากษ์ (Critical Posthumanism) แนวคิดหลังมนุษยนิยมย้อนกลับเป็นแนวคิดที่วางตนเองไว้ในทิศทางที่ย้อนกลับไปสู่แนวคิดมนุษยนิยมทั้งในแง่การพิจารณาทางญาณวิทยาและจริยศาสตร์ ตัวอย่างนักคิดคนสำคัญ เช่น มาร์ธา นุสบาม (Martha Nussbaum) ที่เชื่อว่าทางออกของการทำความเข้าใจแนวคิดหลังมนุษยนิยมคือการกลับไปหาแนวคิดมนุษยนิยม สำหรับแนวคิดหลังมนุษยนิยมเชิงวิเคราะห์เป็นมุมมองที่เน้นย้ำถึงความสัมพันธ์อันแยกขาดไม่ได้ระหว่างเทคโนโลยีซึ่งมีภาวะไม่ใช่มนุษย์และมนุษย์ (the close interrelation of non-human technology and humans) แม้ว่าแนวคิดหลังมนุษยนิยมเชิงวิเคราะห์จะชี้ให้เห็นถึงการโยกย้ายกระบวนทัศน์ที่สำคัญไปสู่แนวคิดก้าวพ้นการจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Post-Anthropocene) แต่สิ่งที่นักปรัชญาหลังมนุษยนิยมเชิงวิเคราะห์เสนอยังคงติดกับดักแนวคิดมนุษยนิยม เช่น ปีเตอร์-พอล เวอร์บีค (Peter-Paul Verbeek) นักปรัชญาเทคโนโลยีที่เสนอไว้ว่า “the moral nature of technological tools as agents that can guide human decision making on normative issues.” (Braidotti, 2013, p. 41) สำหรับโปรดอตติ เธอเห็นว่าแนวคิดนี้ชี้ชวนให้เห็นถึงการปฏิสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างเทคโนโลยีกับมนุษย์ ซึ่งในกระบวนการปฏิสัมพันธ์นั้นเทคโนโลยีมีบทบาทกำหนด/ปรับแก้จริยศาสตร์ของมนุษย์ และ ยังชี้ให้เห็นถึงภาพฉากทัศน์การอยู่ร่วมกันระหว่างเทคโนโลยีและมนุษย์ (techno-human scene) อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ไม่ได้พิจารณาถึง เงื่อนไขอัตภาวะหลังมนุษยนิยม (posthuman subjectivity condition) และเป็นวิธีคิดที่อธิบายสิ่งประดิษฐ์ทางเทคโนโลยีโดยอ้างอิงวิธีคิดที่เชื่อว่ามนุษย์มีความสำนึกเหนือพื้นที่เป็นอิสระ (autonomous transcendental consciousness) หรือเรียกได้ว่าเป็นเพียงแบรนด์หลังมนุษยนิยมของแนวคิดมนุษยนิยม (a posthuman brand of humanism) สำหรับแนวคิดหลังมนุษยนิยมเชิงวิพากษ์ เธอชี้ว่าแนวคิดหลังมนุษยนิยมเชิงวิพากษ์เป็นแนวคิดที่กระทำการเรียกร้องสิทธิ์คืนให้กับผู้ตกอยู่ในสถานะรอง/ผู้ไร้เสียง (Subaltern) ถอดรื้อมายาคติมนุษย์เป็นศูนย์กลาง สนับสนุนแนวคิดสิ่งแวดล้อมเชิงนิเวศ (Ecological Environmentalism) และ มุ่งเน้นกระจายอัตภาวะหลากหลายมุมมอง (a diversely multi-faced subjectivity) วิธีวิทยาของแนวคิดนี้มีรากฐานญาณวิทยาที่สำคัญอยู่บนมุมมองที่เห็นว่ามีมนุษย์และสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (non-human) มีความสัมพันธ์แบบเชื่อมต่อกัน (inter-connection) วิธีวิทยาเช่นนี้มีท่าทีมุ่งเน้นการล้มล้างเส้นแบ่งลำดับชั้น (hierarchical line) ระหว่างความเป็นปัจเจกตนเองและความเป็นอื่นในทุกระดับและทุกมิติ และ เปิดรับความแตกต่างในฐานะอัตภาวะนับไม่ถ้วนที่ปราศจากซึ่งศูนย์กลาง (de-center numerous subjectivities)

บทที่ 2 เธออ้างอิงแนวคิดเอกนิยมของบารุค สปิโนซา (Benedictus de Spinoza's monism) ในการก่อร่างแนวคิดหลังมนุษย์นิยมเชิงวิพากษ์ โดยแนวคิดเอกนิยมของสปิโนซามีฐานคิดแบบอทวินิยม (non-dualism) ในการพิจารณาการดำรงอยู่ของทุกสรรพสิ่งในโลก และมีจุดยืนขัดแย้งตรงข้ามกับวิธีคิดวิภาษวิธีจิตนิยมของเฮเกล (Hegelian Idealism Dialectic) และ วิภาษวิธีวัตถุนิยมมาร์กซิส (Marxist Materialism Dialectic) ไบรอตตตีเห็นว่าแนวคิดเอกนิยมของสปิโนซาที่เรียกว่า vitalist materialism เป็นแนวคิดที่เปิดพื้นที่ให้แก่แนวคิดที่เกิดขึ้นใหม่ (ในเวลานั้น) อย่างแนวคิดหลังมนุษย์นิยมเชิงวิพากษ์ผ่านการกระบวนทัศน์ที่หลุดพ้นไปจากการปะทะสังเคราะห์อย่างมีพลวัตระหว่างสองภาวะคู่ตรงข้าม (dialectical antagonists) และนำเสนอแนวคิดวัตถุนิยมที่พิจารณาการดำรงอยู่แบบไม่แบ่งเป็นสอง (non-binary) เธออาศัยมุมมองดั้งเดิมของสปิโนซาเป็นพื้นฐานสำหรับการวิเคราะห์หัตถภาวะของหลังมนุษย์นิยม และ เน้นย้ำถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับสากลโลกอันเนื่องมาจากการถือกำเนิดใหม่ของเทคโนโลยีในฐานะปัจจัยสำคัญที่เป็นแรงขับไล่แนวคิดการจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) ให้ออกไปและก้าวเข้าสู่แนวคิดก้าวพ้นการจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Post-Anthropocentrism) การเปลี่ยนแปลงในระดับสากลโลกเหล่านั้นที่เข้าไปรบกวนองค์ความรู้แบบมนุษย์เป็นศูนย์กลางประกอบด้วย นาโนเทคโนโลยี (Nanotechnology) เทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology) และวิทยาศาสตร์การรู้คิดหรือประชาชนศาสตร์ (Cognitive Science) โดยเทคโนโลยีและศาสตร์ใหม่เหล่านี้ถอดถอนศูนย์กลางของการผูกขาดอัตภาวะ สลายเส้นแบ่งของสรรพสิ่งต่าง ๆ และนำเราไปสู่โลกที่เชื่อมโยงกัน โดยปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้สามารถเห็นได้อย่างประจักษ์ชัดทั้งจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีชีวภาพและเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านสื่อประเภทสารสนเทศ แนวทางการพิจารณาใหม่เกี่ยวกับการดำเนินไปของโลกที่เกิดขึ้นนี้ เธอแนะนำว่า เราจำเป็นต้องพิจารณาการดำรงอยู่ใหม่ในฐานะการดำรงอยู่แบบ Zoe² อันหมายถึง ชีวิตในฐานะแรงขับเคลื่อนแบบนิเวศระดับมหภาคของสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะมนุษย์หรือสิ่งที่ไม่ได้เป็นมนุษย์ล้วนแต่เชื่อมโยงกันอย่างมีพลวัตอย่างเท่าเทียมเสมอภาคกัน แนวคิด Zoe นี้ถือเป็นแนวคิดที่พังทลายการคิด/มองโลกแบบแยกส่วนในทุกองค์ภาพของการดำรงอยู่ในโลก หรือกล่าวได้ว่า Zoe คือ ชีวิตในฐานะการดำรงอยู่พหุภาวะของทุกสรรพสิ่งที่มีแรงขับเคลื่อนของความสามารถในการกระทำการการจัดระเบียบตนเองได้ (self-organizing life) จากนั้นเธออภิปรายถึงกระบวนการการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการดำรงอยู่ 3 รูปแบบที่กำลังเกิดขึ้น ได้แก่ 1) กระบวนการกลายเป็นสัตว์ (Becoming-Animal): อคติแบบคู่ตรงข้ามที่เบียดขับเสียดให้เกิดขึ้นคู่ตรงข้ามระหว่าง คนขาว/ไม่ใช่คนขาว (white/non-white) ชาย/ไม่ใช่ชาย (male/female) และ คน/สัตว์ (human/animal) ตามแนวคิดการจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลางเป็นมรดกจากอนุกรมวิธานของบอร์เกส (Luis Borges taxonomy) ที่จัดแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ออกเป็น 3 ประเภท คือ ความสัมพันธ์แบบโอดิปัส (Oedipal Relation): สัตว์ในฐานะเครื่องมือทางภาษาเชิงเปรียบเทียบที่ถูกใช้สำหรับเป็นสื่อของมนุษย์

---

² ผู้เขียนเห็นว่ายังไม่มีคำแปลไทยที่มีความหมายครอบคลุมคำว่า Zoe ในบทความนี้จึงใช้คำว่า Zoe ตามตัวบท

เช่น นักอินทรีผู้สูงศักดิ์และสุนัขจิ้งจอกจอมเจ้าเล่ห์ ความสัมพันธ์เชิงเครื่องมือ (Instrumental Relation): สัตว์ในฐานะอุปกรณ์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของมนุษย์ เช่น แกะโคลนดอลลี่ และ หุ่นยนต์รักษามะเร็ง และ ความสัมพันธ์ที่มอบความแปลกตะลึง (Fantastic Relation): สัตว์ในฐานะความบันเทิงของมนุษย์ แต่เมื่อการ พัฒนาทางเทคโนโลยีขั้นสูงและทุนนิยมเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีชีวภาพและเศรษฐกิจแบบตลาด เสรี ทั้งสองสาเหตุนี้ได้ทำลายล้างลำดับชั้นระหว่างมนุษย์และสัตว์ในความสัมพันธ์ตามการจัดแบ่งตามอนุกรม วิชาของบอร์เกส ทำให้การครอบครองอัตภาวะ ของสปีชีส์ต่าง ๆ อยู่ในภาวะของกระบวนการสลับสับเปลี่ยน ตำแหน่ง (intershifting) และ สร้างภาวะที่ซับซ้อนอันเกิดมาจากการเพิ่มความสนิทแนบชิดต่อกันของแต่ละ สปีชีส์ ส่งผลให้เกิดความยากลำบากต่อการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสัตว์ อย่างไรก็ตาม ไบรอตติเสนอทางออกไว้ว่าเราควรพิจารณาภาวะที่ซับซ้อนดังกล่าวโดยใช้แนวคิด Zoe ที่พิจารณามนุษย์ สัตว์ และสิ่งอื่น ๆ ในฐานะการดำรงอยู่ที่เชื่อมต่อกันและเสมอภาคซึ่งกัน 2) กระบวนการกลายเป็นโลก (Becoming-Earth): เรอวิพาทซ์มุมมองแบบจีโอเซนทริก (Geo-centered View) อันเป็นมุมมองที่ถูกประกอบ สร้างขึ้นจากการเห็นว่ามนุษย์เป็น อัตภาวะ เหนือสิ่งมีชีวิตทางชีววิทยาอื่น ๆ ในระบบนิเวศ แม้ว่าจะมีการ ตระหนักรู้จากหลายมุมมองที่เห็นถึงปัญหาของการใช้ประโยชน์จากความเป็นอื่นจากมนุษย์/อัตภาวะ เช่น นิเวศวิทยาเชิงลึก (Deep Ecology) และ มีการเพิ่มขึ้นของมุมมองจากจุดยืนสิ่งแวดล้อมนิยมแบบก้าวพ้น การจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Post-Anthropocene Environmentalism) ไบรอตติเห็นว่าแนวคิด นิเวศวิทยาเชิงลึกยังมีความขัดแย้งในตนเองและมีลักษณะของการเรียกคืนอำนาจให้กลับไปสู่มนุษย์ เธอเห็นว่า เราสามารถใช้แนวคิดเอกนิยมของสปิโนซาแก้ปัญหานี้ได้ นอกจากนี้อีกทางหนึ่งคือการทำความเข้าใจภาวะ ที่เกิดขึ้นผ่านแนวคิดของจิลส์ เดอเลิซ และ เฟลิกซ์ กัตตารี (Gilles Deleuze and Félix Guattari) ที่กล่าว ถึง ความโกลาหล (Chaos) ที่หมายถึง พลังงานขับเคลื่อนภายในที่ดำรงอยู่ในทุกหนทุกแห่งในทุกวัตถุภาวะใน ตัวมันเอง หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการกลับเข้าไปทำความเข้าใจใหม่ถึงภาวะ non-subjectivity and in- ter-relational ต่อกันของการดำรงอยู่ 3) กระบวนการกลายเป็นเครื่องจักร (Becoming-Machine): ไบรอตตินำเสนอความใกล้ชิดระหว่างเทคโนโลยีและมนุษย์ โดยเน้นย้ำถึงการเชื่อมประสานกันอย่างใกล้ชิด ระหว่างความสำนึกของมนุษย์และเครือข่ายข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์ (Informational Electronic Network) เธอกล่าวถึงวิวัฒนาการทางทฤษฎีที่เปรียบเทียบอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ว่ามีรูปแบบการทำงานเป็นไปในรูปแบบเดียวกับระบบประสาทของมนุษย์ ข้อเสนอแนะนี้กระตุ้นให้เราเห็นถึงการผสมผสานงานกลมกลืนกันของร่างกาย ที่ประกอบกันขึ้นจากส่วนที่เป็นมนุษย์และส่วนที่เป็นเครื่องจักรโดยเชื่อมต่อระหว่างกันผ่านการทำงานที่เข้าคู่ ร่วมกันได้ทางชีวภาพและเทคโนโลยี (human-machine biomediated bodies) นอกจากนี้เธอก็กล่าวถึง ไซบอร์ก (Cyborgs) ของดอนนา ฮาราเวย์ (Donna Haraway) ว่าเป็นแนวคิดที่สร้างความสั่นสะเทือน ความคิดแบบชนบจากยุคก่อนและทำลายรากฐานทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจที่เคยมีมา และยังอ้างอิงถึงแนวคิดการกลายเป็น 'bodies without organs' ตามปรัชญาของเดอเลิซเพื่อชี้ให้เห็นถึงร่างกาย ในฐานะ 'การดำรงอยู่ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด' ที่เกิดขึ้นจากการเชื่อมต่อประสานระหว่างมนุษย์และ เทคโนโลยีที่อุบัติใหม่ในโลกยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการดำรงอยู่ที่เกิดขึ้นนี้เป็นการปลุกให้ มนุษย์ก้าวข้ามพ้นจากการกำหนดมอบหมายอัตภาวะให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพียงสิ่งเดียว เช่น มนุษย์ และ

การพิจารณาเช่นนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด Zoe และสามารถทำงานร่วมกันได้กับแนวคิดอโตโปอีซิสของ กัตตารี (Guattari's machinic autopoiesis) ที่เสนอว่าเทคโนโลยีมีคุณลักษณะของการจัดระเบียบตนเอง อีกนัยหนึ่งคือ เครื่องจักรเป็นเอนทิตีที่สามารถก่อร่างตัวมันเองได้อย่างอิสระ ไม่ถูกจำกัด และไม่ตายตัว ก่อนที่เธอจะขึ้นบทถัดไป เธอกล่าว้าถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ของจุดเปลี่ยนแนวคิดหลังมนุษยนิยม กล่าวคือ เป็นจุดเปลี่ยนของกระบวนกรรื้อถอนความเข้าใจทั้งหมดที่เคยมีมาก่อนหน้านี้ จากกระบวนทัศน์ คู่ตรงข้าม/ทวิภาวะไปสู่กระบวนทัศน์ไรโซมาติก (Rhizomatic) อันหมายถึง การทำความเข้าใจความหลากหลาย (Multiplicities) และความแตกต่าง (Differences) ในฐานะความสัมพันธ์อันนับไม่ถ้วนของการปฏิสัมพันธ์ อันสลับซับซ้อนตัดคาบระหว่างกันและกัน (transversely complex interaction) และ ความเชื่อมต่อนี้ระหว่างกันซึ่งแตกต่างหลากหลาย (diverse interconnection) ของเอนทิตีต่าง ๆ ที่ไม่มีลำดับชั้นและเข้าใจสิ่งเหล่านี้เป็นระบบโลกนิเวศ (eco-world) ในฐานะ 'ไม่มี/ไม่เป็นหนึ่งเดียว' (not-Oneness) ที่เป็นศูนย์กลางอัตภาวะเหนือกว่า รวมถึงการให้ความสำคัญต่อความเป็นอัตภาวะในแบบละทิ้งศูนย์กลางอย่างพลิกกลับสลับไปมาและซับซ้อน (complicated nomadic subjectiveness)

บทที่ 3 เธอกล่าว้าถึงภาพยนตร์ L'Inhumaine (1924) เพื่อแสดงให้เห็นถึงนัยทางเพศและเพศสภาพ ในสังคมที่ก่อร่างจากเทคโนโลยีและเครื่องจักร ภาพยนตร์สะท้อนให้เห็นความแตกต่างระหว่างวิวัฒนาการที่วางอยู่บนวิธิตดแบบเน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และสื่อสัญญาณของความไม่ลงรอยกันของมนุษย์และเทคโนโลยี อย่างไรก็ตามความแตกต่างในภาพยนตร์ได้ย้อนกลับไปพิจารณาเทคโนโลยีในความหมายใหม่ นั่นคือ เทคโนโลยีในฐานะการดำรงอยู่ร่วมกับมนุษย์ซึ่งนำพามนุษย์ไปสู่มนุษยสภาวะ (inhuman being) และเธอยังมองเห็นว่า การมีส่วนร่วมระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี คือ การปรับเปลี่ยนสัณฐานร่างกายมนุษย์ไปสู่มนุษยสภาวะ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน จากนั้นเธอชี้ถึงความเกี่ยวข้องกับระหว่างมนุษยสภาวะกับประเด็นศิลปะโดยอ้างอิงถึงแนวคิดของเดอเลซและกัตตารีที่เห็นว่า สถานะของศิลปะคือสถานะเดียวกับปรัชญาเชิงวิพากษ์ คือ "at creating new ways of thinking, perceiving and sensing Life's infinite possibilities" (Braidotti, 2013, p. 107) เธอเห็นว่าศิลปะมีความเป็นมนุษยสภาวะอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และสถานะของมันเชื่อมโยงอย่างครอบคลุมกับทุกสสารในโลก การกล่าวถึงมนุษยสภาวะ ไบรอตติอ้างอิงถึงความหมายของมนุษยสภาวะตามนิยามจากงานเขียน The Inhuman (1989) ของฟร็องซัวส์ ลีโอดาร์ด (Francois Lyotard) ที่ชี้ว่า "the inhuman as the alienating and commodifying effect of advanced capitalism." (Braidotti, 2013, p. 108) อันสะท้อนถึงความล้มเหลวของระบบการจัดแบ่งลำดับชั้นแบบมนุษยนิยม และ ขณะเดียวกันเป็นการต่อต้านกระบวนกรรลดทอนความเป็นมนุษย์ในสังคมแบบทุนนิยม-มนุษยนิยม อนึ่งการเคลื่อนย้ายกระบวนทัศน์ไปยังเอนทิตีอมนุษย์สภาวะซึ่งเกิดขึ้นจากเทคโนโลยีที่รุกล้ำเข้าไปยังร่างกายมนุษย์แสดงให้เห็นถึงสภาวะการดำรงอยู่อันคลุมเครือประสานร่วมกันระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี ซึ่งสภาวะเช่นนี้พึงทลายเส้นแบ่งของเพศสภาวะ (Gender) เชื้อชาติ และสปีชีส์ รวมถึง คำจำกัดความความตาย (Death) และ การเข้าใกล้ตาย/กำลังจะตาย (Dying) ทำให้ไบรอตติได้นำเสนอ matter-realist vitalism เพื่อใช้เป็นทางออกสำหรับอธิบายโลกหลังการกำเนิดอมนุษย์สภาวะ จากนั้นเธออธิบายถึงความตายในวิกฤตการณ์ของโลกในเชิงสังคม การเมือง และสาธารณสุข เช่น ประเด็นความเป็นอื่นตามแนวคิดมนุษยนิยมถูกเปลี่ยนให้

เป็น ร่างกายแบบใช้แล้วทิ้ง เพื่อตอบสนองเศรษฐกิจทุนนิยม ประเด็นภูมิอากาศปรวนแปรที่ส่งผลต่อทุกสปีชีส์ การกดขี่สตรี สิทธิเด็ก และการเพิ่มขึ้นของโรคระบาด เป็นต้น วิกฤตการณ์เหล่านี้บ่งชี้เกี่ยวข้องกับการพิจารณาความตาย สภาวะของการไม่แบ่งแยกระหว่างชีวิตและความตายและชวนให้มนุษย์ทบทวนมุมมองทางนิเวศวิทยาและสันคลอนการจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลาง นอกจากนี้เธอยังกล่าวถึงแนวคิดไซเบอร์คที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงนิยามของชีวิตและความตาย เทคโนโลยีเกี่ยวกับการยืดอายุมนุษย์และก้าวพ้นขีดจำกัดความตาย การทบทวนคุณค่าของชีวิตในตัวเอง (life itself) และการเกิดขึ้นใหม่ของวิชาใหม่ที่บูรณาการแบบสหวิทยาของสาขาวิชาฆราวาสวิทยา (Death studies) ในส่วนต่อมา เธอเสนอว่าแนวคิดการเมืองชีวะ (bio-politic) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นั้นไม่สามารถใช้อธิบายสถานการณ์มนุษย์สภาวะได้ครอบคลุม เนื่องจาก มนุษย์สภาวะไม่ได้กระทำการแบบระเบียบอำนาจและการควบคุม แต่กระทำการในรูปแบบฟาร์มชีวพันธุกรรมและการล่อลวงล่าเขตแดนทางชีวภาพ ภาวะแปรเปลี่ยนไปอยู่ในรูปแบบของการจำลอง ไม่คงอยู่ในลักษณะเดียว (Schizoid) และ/หรือ ไม่ปะติดปะต่อกันอย่างต่อเนื่อง (disjointed) รวมถึงไม่ชัดเจนเนื่องมาจากความหลากหลายไม่คงที่ (Spectral) ในระบบที่จำลองตัวเองได้เป็นอิสระไม่มีขอบเขตตายตัว พ้นไปจากวงจรของการมีชีวิตและความตาย โดยมีสื่อกลางการเชื่อมต่อคือ รหัสชีวพันธุกรรม และ รหัสสารสนเทศ การเมืองชีวะจึงคาบเกี่ยวกับมุมมองปรัชญานิเวศวิทยา ความท้าทายที่เกิดขึ้นคือการเคลื่อนความเข้าใจมนุษย์สภาวะไปยังจุดของการต่อต้านมนุษย์สภาวะผ่านเงื่อนไขหลังมนุษย์นิยม

อย่างไรก็ตามแนวคิดอำนาจชีวะของฟูโกต์ยังคงสมเหตุสมผลสำหรับการอธิบายการใกล้ตายและชีวิตอันเนื่องมาจากการปฏิบัติตามระเบียบอำนาจบางอย่างที่เกี่ยวข้องกับการสูญพันธุ์ งานของฟูโกต์นั้นยังสำคัญในแง่ของการแสดงให้เห็นกลไกอำนาจในการผลิตภาวะและการทำงานของระเบียบอำนาจซึ่งสำคัญต่อการทำความเข้าใจสภาวะหลังมนุษย์ เพื่อพิจารณาสังคมที่คลุมเครือนี้เธอเสนอว่าต้องทำความเข้าใจความตายใหม่ ในฐานะกระบวนการสร้างสรรค์อีกรูปแบบหนึ่ง และความคิดเกี่ยวกับนิยามของชีวิตอาจไม่มีตัวเรา/มนุษย์ ในฐานะศูนย์กลางอีกต่อไป จากนั้นเธอก้าวถึงความเกี่ยวข้องระหว่างอำนาจชีวะและการเมืองความตายที่ไม่สามารถแยกกันได้ กล่าวคือ ภาวะหลังสงครามเย็นมีการเพิ่มขึ้นของการทำสงครามและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสงครามที่สร้างการแตกกระจายและความอับอายต่อร่างกายมนุษย์คนอื่น ๆ สร้างอำนาจเบ็ดเสร็จในกับการสังหารและทำร้ายชีวิตผู้อื่น และเพิ่มระดับปลื้มก้อยในชนชั้นให้กับความเป็นมนุษย์ สร้างมนุษย์/ชีวิตให้เป็นวัตถุเพื่อใช้งานตอบสนองการสงคราม เธอชี้ว่าภายใต้หน้ากากของการรักษาฟื้นฟูมนุษยชาติ สงครามมีบทบาทในฐานะสิทธิในการอ้างความชอบธรรมของความรุนแรง และ เป็นการจัดการแบบอาณานิคมใหม่ที่ชุดรีดทรัพย์ากรแร่เพื่อรองรับเศรษฐกิจโลก สงครามรูปแบบใหม่จึงมีสถานะเป็นความขัดแย้งเชิงพาณิชย์และการก่อการร้ายมากกว่าการเผชิญหน้าในสงครามแบบรบพุ่ง รวมถึงเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทในการทำสงครามและปฏิบัติการกิจแทนที่มนุษย์มากขึ้น การเติบโตของอาวุธสงครามและการปลิดชีวิตส่งผลให้เห็นถึงความตายในฐานะวัตถุของการวิเคราะห์ทางการเมือง กล่าวคือ ความตายเกี่ยวข้องกับการเมืองทั้งในทางทฤษฎีและปฏิบัติและความก้าวหน้าของเทคโนโลยีในทางหนึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาเพื่อการทหารและการปกครอง

และ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ไบรอตตีเสนอให้มองความตายผ่านแนวคิดหลังมนุษย์นิยมของฮานาฟิน (Patrick Hanafin) ที่เสนอว่า ความตายเป็นภาวะเอกฐานที่ไร้ซึ่งอัตลักษณ์ (singularities without identity) ที่เกี่ยวข้องกับสรรพสิ่งอื่น ๆ และสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่สอดคล้องกับวูล์ฟ (Virginia Woolf) ที่เสนอแนวคิด 'as if already gone' ที่ไม่ต่อต้านความตาย ข้อเสนอเช่นนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงความต่อเนื่องของชีวิตและความตาย ถัดมาเธอเสนอความตายผ่านหลังมนุษย์นิยม เธอชี้ว่าการจำกัดความ 'ความตาย' เกี่ยวข้องกับการจำกัดความ 'ชีวิต' หากเราทำความเข้าใจ 'ชีวิต' ในฐานะ Zoe ที่เป็นพลังงานจักรวาลมีการขับเคลื่อนในตนเอง และมีอยู่ในทุกสรรพสิ่ง ความเข้าใจเกี่ยวกับความตายจะเปลี่ยนไปจากเดิม กล่าวคือ ความตายจะมีความหมายคือการเปลี่ยนผ่านจากสภาวะบุคคล (personal) ไปสู่สภาวะปราศจากความเป็นบุคคล (Impersonal) ที่ไม่ใช่จุดจบ แต่เป็นการอยู่ในกระบวนการการกลายเป็นอะไรบางอย่างซึ่งภาวะการเปลี่ยนกายเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นปกติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ชีวิตเป็นกระบวนการชั่วคราว ร่างกายเป็นภาวะที่พร้อมรับการถ่ายโอนโยกย้าย และ เชื่อมต่อกับสรรพสิ่งในทางใดทางหนึ่งเสมอ ความตายจึงเป็นสภาวะที่ประกอบขึ้นอยู่เบื้องหลังเราตลอดเวลาและเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ความตายคือเงื่อนไขของความเป็นไปได้ในการกลายเป็น/เปลี่ยนแปลงสถานะ และ ความตายไม่ใช่เป็นจุดหมายปลายทางของชีวิต แต่เป็นสิ่งที่เดียวกับช่วงเวลาที่เราใช้ชีวิต การเสนอเช่นนี้ส่งผลต่อจุดสิ้นสุดของการแบ่งแยก nature/culture เธอทิ้งบทนี้โดยเน้นย้ำว่าการตายเป็นการกลายไปสู่ภาวะปราศจากการรับรู้เนื้อหาข้อมูลเชิงผัสสะ/ประสบการณ์ (imperceptible) อันเป็นส่วนหนึ่งของกลไกของกระบวนการเปลี่ยนผ่านของนิยามชีวิตแบบ Zoe

บทที่ 4 ไบรอตตีกล่าวถึงผลกระทบจากแนวคิดหลังมนุษย์นิยมต่อแนวคิดมนุษย์นิยม เธอชี้ว่าแนวคิดมนุษย์นิยมที่ยกให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางและแยกมนุษย์ออกจาก ความเป็นอื่น ส่งผลให้เกิดอภิสิทธิ์ในความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์/self และ สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์/other ที่มนุษย์สามารถสร้างการแบ่งแยกเพศ การแบ่งแยกเชื้อชาติ การทำให้เป็นธรรมชาติ/ยึดยึดความเป็นธรรมชาติให้แก่ผู้อื่นได้ และ สถานะปนาความเป็นสากลในฐานะแยกขาด มีเพศชายเป็นศูนย์กลาง และมียุโรปเป็นศูนย์กลาง ผลจากแนวคิดเชิงวิพากษ์ที่ต่อต้านมนุษย์นิยมสร้างระเบียบอำนาจเชิงวิพากษ์ และ ญาณวิทยาเชิงวิพากษ์ใหม่ ๆ เป็นการก่อรูปพื้นที่ใหม่ทางวิชาการแบบสหวิทยาการที่ชื่อของศาสตร์ใหม่ต่าง ๆ ที่ถูกต่อท้ายด้วยคำว่า "ศึกษา" และขณะเดียวกันการกำเนิดใหม่ของพื้นที่เหล่านี้กลับไปท้าทายโลกวิชาการแบบเดิมในมหาวิทยาลัย เช่น Gender, Feminism, Ethnicity, Cultural studies, Post-colonial, Media and New media and Human rights studies, Animal studies และ Disabilities studies นอกจากนี้ผลกระทบจากแนวคิดก้าวพ้นการจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลางส่งผลต่อการถอดรื้ออัตภาวะให้ไม่เป็นหนึ่ง (non-unitary) และเคารพความหลากหลายอย่างพยายามเข้าใจและจริงจัง (multiple allegiances) นำไปสู่มุมมองแบบ Post-secular และ Post-nationalist และการทำความเข้าใจใหม่ต่อยุโรปผ่านแนวคิดพหุภาษา/หลายหลายภาษา (multi-lingualism) และ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (cultural diversity) รวมถึงการพังทลายของแนวคิด nature-culture แบบทวินิยมที่เกิดขึ้นจากการดำรงอยู่ใหม่ที่ผสมระหว่างมนุษย์และเทคโนโลยี นอกจากนี้แนวคิดหลังมนุษย์นิยมสนับสนุนมุมมองโลกทั้งระบบและนิเวศวิทยาใหม่ (new global and eco-sophical view) ที่เห็นว่าสรรพสิ่งมีความสัมพันธ์โยงใยคาบเกี่ยวต่อกัน ไม่มีสิ่งใดชัดเจนแยกขาดต่อกัน และยังส่งผลให้เกิดการข้ามเกี่ยวระหว่างศาสตร์

ต่าง ๆ ในเชิงสิ่งแวดล้อม-วิวัฒนาการ-ปริชานศาสตร์-ชีวพันธุกรรม-และ-ดิจิทัล เธอสำคัญว่า มนุษยนิยม ถูกแปลงเปลี่ยนและกลายเป็นหลังมนุษยนิยมแล้วและใจความสำคัญคือการคิดที่วางอยู่บนนิยามชีวิตแบบ Zoe นอกจากนี้การคิดที่เคลื่อนไปยังแนวคิดก้าวพ้นการจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลางยังนำมาซึ่งสาขาวิชา Animal studies ที่มีการวิพากษ์ที่ตั้งอยู่มุมมอง Eco Disabilities studies, Holocaust studies, และ Race studies ที่แฝงด้วยอุดมการณ์ความกลัวที่จะหลุดเพื่อความยุติธรรม ยังพบว่ามีกำเนิดใหม่ของสาขาวิชา Conflict studies and Peace Research และ Trauma and Reconciliation studies อีกด้วย สาขาวิชาเหล่านี้เกิดขึ้นเพื่อรับมือกับอมนุษย์ภาวะ และ ศึกษาความโหดร้ายและความกลัวที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ การกำเนิดใหม่ของสาขาเหล่านี้เป็นเสมือนเครื่องยืนยันว่าระเบียบอำนาจมนุษยนิยมมีความผิดพลาด เธอชี้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้เป็นช่วงเวลาสำคัญที่พื้นที่วิชาการอย่างมหาวิทยาลัยต้องเคลื่อนทิศทางการศึกษา ไปยังมุมมองหลังมนุษยนิยมอันหลากหลายนี้ และ ห้วงเวลานี้คือเวลาสำคัญที่เกิดความท้าทายทางปัญญาแห่ง ศตวรรษที่ 20 ที่ต้องโอบรับวิชาการแบบแพลนเนตทารี (planetary) มุมมองทางวิชาการที่พึงมีคือมุมมอง matter-realist ที่ผสมผสานระหว่างหลังโครงสร้างนิยม และปฏิเสถรมนุษยนิยม ที่มองผ่านชีวิตแบบ non-essential vitalism ในระบบอันซับซ้อน และ มองมโนทัศน์เกี่ยวกับวัตถุเสียใหม่ในฐานะวัตถุแบบอโตโพอีติก/จัดระเบียบตนเองได้ (auto-poietic/self-organization) ดังที่คาเรน บาร์ด (Karen Barad) นักปรัชญาสตรีนิยมและนักฟิสิกส์ชาวอเมริกัน ได้เสนอไว้ในแนวคิด Agential Realism ที่สนใจกระบวนการปฏิสัมพันธ์กัน ระหว่างวัตถุมากกว่าการมองที่อิงอยู่กับอาณาบริเวณแบบคู่ตรงข้ามระหว่างวัฒนธรรมและการมีอยู่ของวัตถุ หนึ่งคือการทำความเข้าใจการดำรงอยู่ในฐานะที่สรรพสิ่งเชื่อมต่อกับเกี่ยวไปมาระหว่างการมีอยู่ของวัตถุและสัญลักษณ์และระหว่างรูปธรรมและเอนทิตีที่แบบระเบียบอำนาจ (discursive) ที่เป็นชีวิตในแบบที่ไม่ใช่มนุษย์ กล่าวอีกนัยคือ เป็นการศึกษาที่เป็นการรวมเอามนุษย์ สิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์, แพลนเนตทารี และ คอสมิก (cosmic) ที่เชื่อมต่อกันอย่างซับซ้อนมาพิจารณา เช่น มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม/ มนุษยศาสตร์เพื่อความยั่งยืน (Environmental Humanities/ Sustainable Humanities) ที่มองเห็นถึงความสัมพันธ์กันอย่างแยกขาดไม่ได้ในระบบนิเวศที่เราอาศัยอยู่ มนุษย์และสิ่งแวดล้อมส่งผลต่อกันในทุกกิจกรรม เช่น แนวคิด Deep history ที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์เชิงธรณีวิทยาและสังคม-เศรษฐศาสตร์ (geological and socio-economic history) มาพิจารณา เป็นต้น และ มนุษยศาสตร์ดิจิทัล (Digital Humanities) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับมนุษย์ในฐานะที่เทคโนโลยีสามารถเปลี่ยนแปลงการรับรู้และความรู้ของมนุษย์ได้ ไบรอตตียังได้กล่าวถึง ทฤษฎีวิพากษ์หลังมนุษยนิยม (Posthuman Critical Theory) โดยเสนอโครงร่างทางมโนทัศน์ ผลที่ตามมาของความรับผิดชอบเชิงจริยศาสตร์ในฐานะบูรณาการข้ามศาสตร์ (trans-disciplinary) และหมุดหมายสำคัญของการวิพากษ์เชิงบูรณาการผ่านแผนที่กระบวนทัศน์อันสร้างสรรค์ รวมถึงขณะเดียวกันยังเป็นทฤษฎีแบบไม่เป็นเส้นตรง (non-linearity) เธอเรียกมันว่าเป็นพลังแห่งความทรงจำ และ การจินตนาการ และ กลยุทธ์ของการเชื่อมต่อประสานกันแบบที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน วิธีวิทยาเช่นนี้ช่วยสร้างคุณค่าให้กับทฤษฎีวิพากษ์หลังมนุษยนิยม และ ช่วยสร้างคำจำกัดความใหม่ให้แก่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เพื่อชีวิต (Life sciences) ในฐานะที่พิจารณาร่วมกันเป็นพื้นฐาน เธอเสนอว่าอัตภาวะจะดำรงอยู่ในฐานะเอนทิตีที่มีพลวัตแบบไม่เป็นหนึ่ง (dynamic non-unitary entity) อันเป็นกระบวนการทำให้เกิดขึ้นจริง

ของกระบวนการของการกลายเป็นอะไรบางอย่าง (the dramatization of processes of becoming) การประกอบสร้างอัตภาวะจะเกิดขึ้นในภาวะกึ่งกลางระหว่าง ธรรมชาติ/เทคโนโลยี (nature/technology) ชาย/ไม่ใช่ชาย ดำ/ขาว (black/white) ท้องถิ่น/ระดับโลกทั้งระบบ (local/global) และ ปัจจุบัน/อนาคต (present/past) ในพื้นที่ซึ่งถ่ายโอนและเชื่อมต่อระหว่างสองสิ่ง หรือ อยู่ในลักษณะซิกแซก (Zigzagging) หรือ เธอเรียกมันว่า conceptual personae และหลังจากนี้ระบบเศรษฐกิจโลกจะทำงานในรูปแบบเครือข่ายสายใย กระจัดกระจาย และมีศูนย์กลางหลายจุดสลับซับซ้อน (poly-centred) พร้อมไปกับรูปแบบการเชื่อมต่อขององค์ความรู้ที่มีแบบโครงสร้างซับซ้อนเนื่องมาจากความสัมพันธ์โกลาหลหลากหลายทิศทาง หรือ 'Chaosmosis' ดังที่กัตตารีกล่าวไว้ เธอกล่าวอีกว่า ต่อจากนี้ไปความทรงจำจะเป็นไปในรูปแบบไม่เป็นเส้นตรง (non-linear version) ในฐานะจินตนาการและการปฏิบัติในรูปแบบการกลายเป็น ไม่มีจุดเริ่มต้นชัดเจน ภาวะไม่เป็นเส้นตรง (non-linear) ที่เกิดขึ้นนี้จะเข้ามาทำลายและแทนที่มุมมองแบบเส้นตรงให้กลายเป็น ไรโซมาติก มากขึ้นซึ่งอนุญาตให้เรามองเห็นการเชื่อมต่อหลากหลายและมองเห็นเส้นทางของการปฏิสัมพันธ์ที่เชื่อมต่อระหว่างตัวบท พื้นที่ภายนอก (ตัวบท) และแนวคิด/มโนทัศน์ ความเป็นอัตภาวะจะอยู่ในความสัมพันธ์ซับซ้อนที่เชื่อมต่อถึงสิ่งอื่น ๆ หลากหลาย เธอชี้ว่าทฤษฎีวิพากษ์หลังมนุษยนิยม คือ วิธีวิทยาที่สามารถใช้งานได้ทั้งในมนุษยศาสตร์และวิทยาศาสตร์เพื่อชีวิตซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสอบทานทางจริยศาสตร์ในโลกอันซับซ้อนที่เรามีชีวิตอยู่ และ วิธีวิทยานี้สามารถใช้งานได้ทั้งในเชิงปฏิบัติและเชิงการรับรู้ต่อสาธารณะของนักวิทยาศาสตร์อีกด้วย ในแง่ของการวิพากษ์ต่อสถาบันทางการศึกษาและสถาบันทางสังคม เธอเห็นว่ามนุษยศาสตร์จำเป็นต้องปรับวิธีวิทยาทฤษฎีวิพากษ์หลังมนุษยนิยมและปฏิเสธการให้ความสำคัญต่อแนวคิดมนุษยเพศชาย และการจัดวางมนุษย์เป็น (Man) ศูนย์กลาง (Anthropos) เป็นลำดับแรกเพื่อก้าวให้พ้นมุมมองแบบชนแบบมนุษยนิยม โดยเฉพาะมหาวิทยาลัยที่วางตนในฐานะ University (มหาวิทยาลัย/Uni-verse) จักรวาลศูนย์กลางความรู้ ต้องเปลี่ยนไปเป็น Multi-versity สถาบันที่กระจายอัตภาวะ กระจายมุมมองทางญาณวิทยา คล้ายกับการระเบิดปะทุกระจายออกไป และ ขยายความเป็นสถาบันที่ตั้งมั่นสอดคล้องกับความเป็นหลังมนุษยนิยม (post-humanity) หรือที่เธอเรียกมันว่าอย่างมนุษยศาสตร์หลังมนุษยนิยม (Posthuman Humanities) ที่พร้อมรับมือต่อ Multi-versity ระดับโลกทั้งระบบซึ่งประกอบด้วยนิเวศทางความรู้ของศาสตร์อุบัติใหม่ที่รวมเอา มนุษยศาสตร์ดิจิทัล มนุษยศาสตร์ปริชาน มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม และ มนุษยศาสตร์โลกทั้งระบบและชีวพันธุกรรม (Bio-genetic and Global Humanities) ทั้งนี้เพื่อผลักดันภาวะการณีสู่จุดสูงสุดของทุกองคาพยพ และ ดำเนินการประกอบสร้างอนาคตของความเป็นหลังมนุษย์ (ที่ได้เกิดขึ้นไปแล้ว) อย่างยั่งยืน

บทวิจารณ์

แม้ว่าหนังสือเล่มนี้จะถูกตีพิมพ์ออกมาเมื่อ 11 ปีที่แล้ว แต่เนื้อหาในหนังสือและมุมมองหลังมนุษยนิยมที่โดดเด่นชี้ชวนให้เรามองเห็นและพาผู้อ่านสำรวจปรากฏการณ์ร่วมสมัยที่เกิดขึ้นนั้น ทำให้เรามีความจำเป็นต้องหันกลับมาพิจารณานิยามของการเป็นมนุษย์เสียใหม่ ได้แก่

1) ตามแนวคิดมนุษยนิยมแบบชนบ แม้ว่าตามอุดมการณ์แนวคิดดังกล่าวจะยกชูความเป็นมนุษย์ในฐานะอัตถภาวะ แต่ภายใต้แนวคิดนี้กลับมีการจัดจำแนกสิ่งที่เป็นและไม่เป็นมนุษย์ เนื่องจากมนุษยนิยมผูกขาดการเป็นมนุษย์ไว้เพียงคนบางกลุ่ม บางชนชั้นเท่านั้น เห็นได้ชัดในระดับสังคมและนานาชาติที่แนวคิดมนุษยนิยมก่อให้เกิดการจัดแบ่งผ่านเพศกำเนิด เชื้อชาติ การแบ่งขั้วตรงข้ามระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรม การมองเช่นนี้ทำให้คนบางคน เพศบางเพศ เชื้อชาติบางเชื้อชาติ ไม่ถูกจัดให้เป็นมนุษย์ หรือ ไม่ถูกรับรู้ว่าเป็นมนุษย์เท่าอย่างเสมอภาค พวกเขาเหล่านั้นถูกรับรู้และทำความเข้าใจในฐานะความเป็นอื่น ความเป็นวัตถุสำหรับศึกษา และแม้กระทั่งถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ ทางออกของปัญหานี้จึงก่อให้เกิดแนวคิดที่เรียกร้องเพื่อให้เกิดการพังทลายแก่ลำดับชั้นทางญาณวิทยาอันเป็นระเบียบอำนาจในการจัดการความเป็นอื่น เช่น เฟมินิสต์ แนวคิดปฏิสธมนุษยนิยม แนวคิดเพศสภาวะ วัฒนธรรมศึกษา แนวคิดหลังอาณานิคม เป็นต้น กล่าวโดยง่ายคือ แนวคิดต่าง ๆ เหล่านี้ ต้องการพังทลายวิธีคิดแบบจัดวางมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

2) มนุษยนิยมสร้างญาณวิทยาแบบทวิภาวะซึ่งจัดจำแนกการดำรงอยู่แบบคู่ตรงข้ามระหว่าง I/Self และ other/otherness ที่ I/Self มีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในฐานะถือครองความสามารถในการใช้เหตุผล มีความสำนึก และเข้าถึงศีลธรรมอันดีงามได้ ทำให้มนุษย์ (โดยเฉพาะมนุษย์ในยุโรป) เท่านั้นที่สถาปนาตนเองว่ามีความพิเศษจำเพาะมากกว่าผู้อื่นและสิ่งที่ไม่ใช่มนุษย์ (เช่น พืช, สิ่งมีชีวิตเซลล์เดียว, จักรกล, อัจฉริยะ, พลังงานทางฟิสิกส์ เป็นต้น) แนวคิดหลังมนุษยนิยมพาเราก้าวให้พ้นมุมมองทวิภาวะนี้และแทนที่ด้วยการทำความเข้าใจว่าแท้จริงแล้วมนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตในระบบอันกว้างใหญ่ซับซ้อนอันเป็นส่วนเล็ก ๆ ส่วนหนึ่งในระบบนิเวศสากลนี้ในความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงเกี่ยวเนื่องอย่างแยกขาดไม่ได้ท่ามกลางความเป็นอื่น หลากหลาย ข้อเสนอที่น่าสนใจนำไปสู่อัตถภาวะที่ไม่หยุดนิ่งตายตัวแบบไรโซมาติก หรือกล่าวคือ อัตถภาวะมีอยู่ในลักษณะละทิ้งศูนย์กลางอย่างพลิกกลับสลับไปมาและซับซ้อน และยังส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนมุมมองให้เกิดพื้นที่ทางวิชาการแบบสหวิทยาการที่เป็นแนวคิดในการกระจายอำนาจและเปิดพื้นที่ให้กับ ‘ความเป็นอื่น’ ผ่านการข้ามศาสตร์ เช่น มนุษยศาสตร์ดิจิทัล มนุษยศาสตร์ปริชาน และ มนุษยศาสตร์สิ่งแวดล้อม เป็นต้น

3) การถือกำเนิดใหม่ของเทคโนโลยีขั้นสูงเป็นหมุดหมายสำคัญทำให้เกิดความพรัวเลือนในระดับภววิทยา กล่าวคือ เทคโนโลยีเข้ามามีผลกระทบการกับร่างกายมนุษย์อย่างป็นรูปธรรมมากขึ้น ทำให้เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในเปลี่ยนแปลง/แก้ไข/ปรับปรุงร่างกายมนุษย์และส่งผลเปลี่ยนแปลงการรู้คิดและญาณวิทยาของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยตัวอย่างสำคัญเช่น ไซบอร์ก จากประเด็นที่มนุษย์ต้องนำมาพิจารณาใหม่เหล่านี้เป็นที่ชัดเจนแล้วว่าแนวคิดหลังมนุษยนิยมมีความจำเป็นต่อโลกร่วมสมัยทั้งในพื้นที่ทางวิชาการและพื้นที่เชิงปฏิบัติจริงในโลก ผู้เขียนเห็นว่าหนังสือเล่มนี้ถือเป็นหนังสือเล่มสำคัญที่นักวิชาการทุกศาสตร์ควรเข้าไปทำความเข้าใจอย่างจริงจังเพื่อรับมือกับสภาวะการณ์หลังมนุษยนิยมที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ใช่ในฐานะมนุษย์แต่ในฐานะส่วนหนึ่งของระบบที่เราอาศัยอยู่ตามแนวคิดหลังมนุษยนิยมดังที่ถูกเสนอในหนังสือเล่มนี้ นอกจากนี้ยังมีหนังสือที่มีเนื้อหาในทำนองเดียวกัน เช่น *Philosophical Posthumanism* โดย ฟรานเชสกา เฟอรรันโด (Francesca Ferrando) *Posthumanism: A critical Analysis* โดย สเตฟาน เฮอ์เบรชเตอร์ (Stefan

Herbrechter) และ *We Have Never Been Modern* โดย บรูโน ลาทูร์ (Bruno Latour) เป็นต้น

บทสรุป

หนังสือเล่มนี้คือการเสนอแนวคิดหลังมนุษย์นิยมอันเป็นหมุดหมายสำคัญที่ควรค่าแก่การพิจารณา เนื้อหาและภาพรวมมีความสอดคล้องเพื่อการรับมือกับสถานการณ์หลังมนุษย์นิยมที่กำลังเกิดขึ้นในโลกปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย แนวคิดหลังมนุษย์นิยมยังไม่เป็นที่รู้จักและยังไม่เป็นที่กล่าวถึงกัน อย่างแพร่หลาย จะเห็นได้จากการที่ในประเทศไทยยังไม่มีการบูรณาการข้ามศาสตร์เกิดขึ้นมากพอ ดังนั้น แนวคิดหลังมนุษย์นิยมจึงควรถูกทำความเข้าใจ นำเสนอ และ ควรถูกทำให้เป็นแนวคิดที่ถูกรับรู้ร่วมกัน (mutual recognition) ในทุกองคาพยพของสังคมอย่างเร่งด่วน

เอกสารอ้างอิง

Braidotti, R. (2013). *The Posthuman*. Polity Press.